

KKTC'DE KAÇAK İŞGÜCÜNÜN EKONOMİYE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

THE IMPACTS OF UNRECORDED EMPLOYMENT ON THE TRNC ECONOMY

Erdal GÜRYAY, Okan ŞAFAKLI

Yakın Doğu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ÖZET : Kaçak işgücü sorunu, sosyo-ekonomik yapı ve kamu maliyesi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) de kaçak işgücü sorunu önemli boyutlara ulaşmıştır. Çalışmada, 2000 yılı için kaçak işgücü sayısının yaklaşık 21,000 olduğu tespit edilmiştir. Bu işgücünün yarattığı ekonomik kayıp ise GSMH'nın % 6,4'üne, kamu gelirlerinin % 14'üne, kamu finansman gereğinin % 75'ine ve kamu yatırımlarının da % 80'ine karşılık gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, KKTC'deki kayıtdışı işgücünün ülkeye etkisini ortaya koymak ve bu yönde öneriler geliştirmektir.

Anahtar Kelimeler : KKTC, Kaçak, İşgücü, Ekonomik kayıp

ABSTRACT : *The problem of unrecorded employment can cause serious results on the socio-economic structure and public finance of a country. This problem has reached to an unavoidable level in the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC). According to the study, the amount of unrecorded workers for the year of 2000 has been found as 21,000. The estimated economic loss of this employment approximately constitutes 6,4 % of GNP, 14 % of public revenues, 75 % of public deficit and 80 % of public investments. The aim of this study is to examine the impacts of unrecorded employment on the country as explained above and makes recommendations accordingly.*

Keywords : *TRNC, Unrecorded, Employment, Economic loss*

Giriş

Kayıtdışı çalışma, faktör piyasalarının (mal,hizmet,işgücü) işlemez hale gelmesine sebep olmanın yanısıra, sosyal güvenlik ve kamu hizmetlerinin sunulmasına ve finansmanına zarar vermekte ve devletin verebileceği hizmetlerin azalmasına neden olmaktadır. Vergi ve sosyal güvenlik primi gibi mali yükümlülüklerin yerine getirilmemesi nedeniyle kamu açıklarının artması, makroekonomik dengesizliklerin büyümesine ve sosyo-ekonomik problemlerin oluşmasına yol açmaktadır. Kayıtdışı ekonomi beraberinde pek çok ekonomik ve sosyal sorunu da getirmektedir. Bu nedenle aşağıda önerilen çalışmada KKTC'de kayıtdışı ekonomide büyük bir paya sahip olan kayıtdışı (kaçak) yabancı işgücü istihdamının analizi yapılmıştır. Bunun dışında çalışmada; KKTC'ye yasal yollardan giriş yapıp, gayri yasal olarak ikamet eden ve bu şekilde istihdam edilen işgücü sayısının ekonomiye ve sosyal hayata etkileri araştırılmıştır. Kayıtdışı ekonominin önemli boyutlarından biri olan kayıtdışı istihdam içerisinde kaçak işçi istihdamı miktarının yıllar itibarıyla arttığı saptanmıştır. 1976-2000 dönemini kapsayan araştırmada Devlet Planlama Örgütü (DPÖ) istatistikleri, KKTC Çalışma Dairesi raporları, Sosyal Sigortalar Fonu raporları analiz edilmiş ve KKTC'de kayıtdışı (kaçak) yabancı işgücü miktarı ortaya konmuştur. Kaçak işgücünün KKTC ekonomisine etkilerinin yanısıra, devletin vergi kayıpları, Sosyal Sigortalar Fonu'nun prim geliri kayıpları da hesaplanmıştır.

Kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması ve beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal nitelikli sorunların giderilmesi, KKTC'nin temel önceliklerinden birini oluşturmaktadır. Hükümet programlarında “kayıtdışı işçi olayına son vermek amacıyla gerekli her türlü idari ve yasal önlem alınacaktır” (DPÖ, 2001 : 315) ibaresine rağmen kayıtdışı istihdam ve kaçak işgücü istihdamı sürekli artmaktadır. Çalışmanın temel amacı bu sorunların topluma maliyetinin ne olduğunu araştırmaktır.

1.Kaçak İşgücü Piyasasının Analizi

Kayıtdışı çalışma, niteliği itibarıyla üstesinden gelinmesi zor bir sorun olmasına rağmen, KKTC'nin küçük bir ülke olması, bu sorunun çözümlenebilmesi için önemli bir avantaj teşkil etmektedir. Kaçak işgücünü, kayıtdışı ekonominin önemli bir kısmı olarak ifade etmek mümkündür. Kayıtdışı ekonomi, ekonomiyi düzenleyen yasalara ve yönetmeliklere aykırı olarak gerçekleştirilen , belgeye bağlanmamış, kanuni defterlere işlenmemiş, ekonomik faaliyetlerdir (faturasız satış, sigortasız işçi çalıştırma, işportacılık vb.) (Altuğ, 1999:3). Kanuni düzeni korumak için getirilen yasalara ve yönetmeliklere aykırı olmayan (yasadışı olmayan) fakat mali ve vergi yasalarından kaçmak için kanuni defter tutulmayan her türlü faaliyet de kayıt dışı kapsamında ele alınmaktadır. Literatürde kayıtdışı ekonomiyi ifade etmek üzere kayıtdışı çalışma, yeraltı ekonomisi, görünmez ekonomi, ikinci ekonomi, gizli ekonomi, gayri resmi ekonomi, yasadışı ekonomi vb. birçok kavram kullanılmaktadır. Bu kavramlar her zaman aynı anlamı taşımamakta , yapılan çalışmanın kapsamına ve bakış açısına göre değişebilmektedir. Bu çalışmada, kaçak ve kayıtdışı işgücü KKTC'de gayri yasal ikamet edip, çalışma izni olmadan kanuni düzeni korumak için getirilen yasalara ve yönetmeliklere aykırı olmayan işlerde çalıştırılan fakat idari ve vergi yasalarından kaçmak için kanuni işlem yapılmayan işgücünü anlatır.

Kayıtdışı çalışmanın çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlisi ekonomiktir. Çalışan açısından kayıtdışı ekonomide çalışmak, kazancı artırma, gelir vergisi ve sosyal katkılardan kaçınma olanağı sağlamaktadır. İşveren açısından ise, amaç maliyetleri azaltıp kârını artırmaktır. Kayıtdışı çalışmayı özendirilen etkenler ise ülkenin kurumsal yapısına bağlı olup aşağıdaki gibi özetlenebilir (Frey ve Weck, 1984 : 33-53; Germanangue ve Debare, 1996 : 22-24) :

a) *Vergi ve sosyal katkı mevzuatı* : Vergiler ve sosyal katkıların düzeyi, kayıtdışı çalışmanın düzeyini doğrudan etkilemektedir. Gelir vergisinin yüksek olması, yasadışı ekonomiye katılmada hem işçi, hem de işveren için özendirici olmaktadır (Schneider ve Enste, 2000 : 19-21). KKTC'de brüt maaş üzerinden % 18 Sosyal Sigorta Primi, % 10 ise ihtiyat sandığı kesintisi yapılmaktadır. Ayrıca, işveren çalışanlar için % 18 sigorta katkı payı yapmaktadır. Çalışanların gelir vergisi ise minimum % 10'dur. İşveren yaptığı faaliyetden doğan kazancından ise % 25 kurumlar vergisi ödemektedir.

b) *İdari mevzuat* : Aşırı idari kademelerin varlığı ve istihdam ilişkisini resmileştirmeye ilişkin idari prosedürün ağırlığı kayıtdışı özendirilmektedir (Schneider ve Enste, 2000 : 24-25). KKTC'de yabancı uyruklu işçi çalıştırmak için uzun ve maliyetli bir prosedür bulunmaktadır. Bu prosedür Çalışma Dairesi ile başlayıp sağlık raporu için Hastahane, ikamet için Polis-Muhaceret, sigorta için

Sosyal Sigortalar Dairesi ile devam etmekte ve İhtiyat Sandığı Dairesi , Vergi Dairesi gibi birçok kurumun onay ve izni ile tamamlanmaktadır. Her aşama ise mali yük getirmektedir.

c) *Sektörel yapı* : Çok sayıda küçük firmalardan oluşan ekonomiler, kayıtdışı işgücünün artmasına sebep olabilmektedir. 1998 yılı itibariyle KKTC'de kayıtlı sanayi ve işyeri adeti 7807'dir. Buna göre 50 ve üstü işçi çalıştıran 57 sanayi ve işyeri bulunmaktadır. 3884 işyeri 1 işçi, 1924 işyeri 2 işçi, 1098 işyeri 2-3 işçi, 536 işyeri 5-9 işçi, 233 işyeri 10-24 işçi, 75 işyeri de 25-49 işçi istihdam etmektedir (DPÖ; 2000:23). Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi KKTC'deki firmaların büyük bir çoğunluğu küçük firma kapsamındadır. Bu ise kayıtdışı istihdamı artıran bir etkidir.

d) *Rekabet* : Rekabet avantajı olmayan sektörler kayıtdışı ekonomiye ve kayıtdışı istihdama başvurarak rekabet üstünlüğü elde etme yoluna gitmektedirler. KKTC ekonomisinin bir ada ekonomisi olması yanında siyasi tanınmamışlık ülkede faaliyet gösteren küçük ölçekli firmaların rekabet gücünü artırmaktadır.

Yukarıda açıklanan etkenler ışığında KKTC'deki kayıtdışı istihdamın yüksek düzeyde olması normal karşılanmalıdır. Buna ek olarak KKTC'deki siyasi çözümsüzlük de kaçak istihdama ortam yaratmaktadır. KKTC'de uygulanan yanlış vergi politikaları, aşırı bürokratik mevzuat, küçük bir ülke olması dolayısıyla küçük ve orta boy işletmelerden oluşması, yine küçük bir ada ülkesi olması nedeniyle bir çok üretim sektöründe rekabet avantajının olmaması KKTC'de kayıtdışılığı ve kayıtdışı istihdamı körüklemektedir.

2.Kayıtdışı Çalışmanın Etkileri

Kayıtdışı çalışmanın ülkeye olan etkileri kamu maliyesi, ekonomi, sosyal hayat ve çalışma hayatı başlıkları altında incelenebilir.

2.1. Kamu Maliyesine Etkisi

Kayıtdışı istihdamın kamu maliyesi üzerindeki etkisi devletin vergi gelirlerinin azalmasına, bu nedenle de devletin yerine getirmesi gereken hizmetlerini sunamamasına yolaçarken, diğer yandan azalan vergi gelirlerini artırmaya çalışan devletin vergi oranlarını yükseltmesine neden olmaktadır. Artırılan vergi oranları ise kayıtdışılığı teşvik etmektedir. Vergi kayıpları ve bunların sebep olduğu bütçe açıkları, kayıtdışılığın en önemli mali sonucudur. Kamu kesimi açıkları, devletin ekonomiyi yönlendirmede kullanacağı para ve maliye politikalarının etkinliğini de azaltmaktadır. Bütçe açıkları ise, enflasyonist beklentileri körüklemektedir. Emisyon veya borçlanma yoluyla bütçe açıklarının kapatılması da enflasyonist baskıları artırmaktadır. Bu nedenle, kayıtdışılık enflasyona ve bundan kaynaklanan gelir dağılımında bozulmalara yol açmaktadır (Schneider, 2000 : 413-431).

2.2. Ekonomiye Etkileri

Herhangi bir ekonomide ulaşılması hedeflenen temel amaçlar kaynak dağılımında etkinlik ve verimlilik, sürdürülebilir büyüme, fiyat istikrarı, gelir dağılımında adalet ile iç ve dış dengelerin sağlanması olarak özetlenebilir. Ülkenin refah düzeyinin doğru saptanamaması şeklinde beliren kayıtdışılık, bu sayılan amaçlara ulaşmada etkili olmaktadır. Ülkelerin refah düzeylerini en iyi şekilde ortaya koyan gösterge

kişi başına milli gelirdir. Kayıtdışılığın yüksek olduğu bir ülkede üretim, gelir, tüketim ve yatırım miktarlarının saptanamaması kaynak dağılımının nasıl oluştuğunun bilinmemesine yol açmaktadır. Bu durumda milli gelir rakamları gerçekleri yansıtmamakta ve doğal olarak refah düzeyinin düşük görünmesine neden olmaktadır. Bu sayılan temel göstergelerin doğru tespit edilememesi, sorunların da yanlış teşhisine ve yanlış politik kararların alınmasına neden olmaktadır. KKTC gibi kalkınma çabası içerisinde olan bir ülkede kaynakların, mevcut durumun, hedeflerin ve bu hedeflere ulaştıracak politik araçların doğru tespit edilememesinin yol açacağı sonuçlar, kayıtdışılığın önemini ve tehlikesini daha da artırmaktadır (Schneider ve Enste, 2000 : 26-28).

2.3.Sosyal Hayata Etkileri

Kayıtdışı faaliyetlerin genişlemesi toplumun moral ve ahlaki değerlerinin bozulmasına ve anti-sosyal davranışların yayılmasına ortam oluşturmaktadır. Kayıtlı faaliyette bulunanlar yaygın kayıtdışılık karşısında devlet otoritesine olan güvenlerini kaybederlerken, kayıtdışı faaliyet gösterenler ise ilişkilerini yasal düzenlemeler ve kurallar dışında yürütmektedirler. Bütün bunlar, hukuk ve adalet sisteminin etkinliğinin kaybolmasına ve toplumda suç ve suçlu sayısının artmasına neden olmaktadır (Ögünç ve Yılmaz, 2000 : 5-6).

2.4.Çalışma Hayatına Etkileri

Kayıtdışı istihdam herşeyden önce sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini bozmaktadır. Kayıtdışı çalışan kesimin sosyal güvenlik fonlarına hiçbir katkısı olmamakta, ayrıca kendilerinin sosyal güvenlik haklarından yararlanmalarına sebebiyet vermektedir. Bu durumda sosyal güvenlik kuruluşları finansman zorluğu çekmekte ve yeterli hizmet verememektedirler. Kayıtdışı çalışanların sendikal haklardan yoksun olmaları da sorunu başka bir boyuta taşımaktadır. Tüm bunlar ise, iş hayatında sağlıksız bir ortamın oluşmasına ve çalışma ilişkilerinin ve işgücü piyasalarının işleyişinin bozulmasına yol açmaktadır (Schneider ve Enste, 2000 : 25).

3. KKTC’de Yabancı Uyruklu Kaçak İşgücü

KKTC’de bugüne kadar kaçak işgücünün saptanması konusunda detaylı bir çalışma yapılmamakta birlikte, kaçak işgücünün varlığı kabul edilmektedir. 1999-2000 döneminde ortak bir çalışma yürüten KKTC Çalışma Bakanlığı ile konuyla ilgilenen akademisyenler söz konusu çalışma çerçevesinde 513 kaçak işçi ile anket çalışması yapmışlardır (Mehmet ve Tahiroğlu , 2000). Bir başka çalışmada ise KKTC’ye yasal yollardan girip illegal bir şekilde ikamet eden ve çalışma izni olmadan istihdam edilen işçiler incelenmiştir (Dayıoğlu, 2002 : 199-249). KKTC’de nüfusun demografik yapısının değiştiğine değinen bir başka çalışmada da kaçak çalışan kişi sayısının çok yüksek miktarlarda olduğuna işaret edilmiştir (An, 2002). KKTC Çalışma, Sosyal Güvenlik, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çalışma Dairesi’nin 9.6.2002 tarihinde düzenlediği “Kayıtdışı İşgücünün Çalışma Yaşamı ve Ekonomiye Etkileri” konulu panelde LAÜ Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr.Serdar Saydam kaçak işgücünün uzun süreden beri sorun olmaya devam ettiğinin altını çizmektedir. DAÜ Ekonomi Bölümü öğretim üyesi Mustafa Besim yerel bir gazeteye verdiği demeçte KKTC’de kayıtdışının 45% oranında olduğunu ve kayıtdışılığın olduğu yerde kaçak işgücünün olmasının doğal olduğunu söylemektedir (Besim,2002a). KKTC Çalışma Dairesi raporlarında kaçak işçi çalıştırma ile kaçak işçinin KKTC’ye gelme nedenleri, özellikleri ve yarattığı olumsuzluklardan sözedildiği halde, kaçak işçilerin sayısı

konusunda herhangi bir veri bulunmamaktadır. KKTC Cumhurbaşkanlığı’nın düzenlediği “ Arayış Çalışmaları” raporunda ise kayıtdışılığın ülken gelişiminin önünde büyük bir engel oluşturduğu belirtilmiştir (KKTC Cumhurbaşkanlığı, 2000).

Yukarıda değinildiği gibi, kaçak işgücünün KKTC’nin ekonomisine, maliyesine, toplumsal hayatına etkileriyle ilgili olarak herhangi bir çalışma yapılmamakla birlikte kaçak işgücünün toplumun değişik kesimlerinde rahatsızlık yarattığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın bundan sonraki bölümünde KKTC’de kaçak çalışan işgücünün saptanması için, devletin resmi istatistiklerinden yararlanılarak yapılan bir araştırma özetlenecektir.

4. İstatistiki Araştırma

Araştırma 1976-2000 yıllarını kapsamaktadır. KKTC’deki kaçak işgücünün saptanması için ilk aşamada ülkeye giriş-çıkış istatistikleri incelenmiştir (bak Tablo 1).

Tablo 1. KKTC’ye Giriş Ve Çıkış İstatistikleri (1976-2000)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Fark
1976	76281	72630	3651
1977	113594	120420	-6826
1978	148358	147270	1088
1979	156240	152521	3719
1980	135715	136054	-339
1981	131367	131799	-432
1982	137499	140461	-2962
1983	157842	157346	496
1984	170237	165719	4518
1985	178935	178401	534
1986	186568	186883	-315
1987	243634	249800	-6166
1988	289579	285710	3869
1989	342656	336611	6045
1990	375491	373110	2381
1991	286249	285899	350
1992	346084	346730	-646
1993	452982	457738	-4756
1994	461415	460339	1076
1995	520133	515075	5058
1996	498188	497107	1081
1997	537473	531945	5528
1998	527301	519749	7552
1999	550225	543908	6317
2000	573255	574564	-1309
Toplam	7597301	7567789	29512

Kaynak.KKTC Devlet Planlama Örgütü

1976-2000 yıllarını kapsayan dönemde KKTC uyruklularının giriş-çıkış istatistikleri incelendiğinde 2000 yılı sonu itibarıyla ülkeden kümülatif 20,332 KKTC vatandaşının çıkış yaptığı görülmektedir (bak Tablo 2). Bunların bir kısmı yurt dışında ikamet eden öğrenci veya çalışanlar olup, toplam sayıları 3,000 kişi civarındadır. Bu rakamlar 1976-2000 yılları arasında ülkeden göç eden KKTC uyruklu kişilerin sayısının 17,000 kadar olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. KKTC Uyrukluların Giriş Ve Çıkışları (1976-2000)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Fark
1976	13062	11164	1898
1977	18655	16946	1709
1978	35448	36420	-972
1979	47839	46858	981
1980	51204	53245	-2041
1981	53233	52371	862
1982	49870	51764	-1894
1983	58918	60660	-1742
1984	57123	56472	651
1985	53860	54599	-739
1986	55076	55788	-712
1987	59297	61315	-2018
1988	60178	62243	-2065
1989	68583	68212	371
1990	74681	73731	950
1991	66052	66627	-575
1992	78466	80304	-1838
1993	93669	97702	-4033
1994	109787	113012	-3225
1995	134374	136803	-2429
1996	133072	135079	-2007
1997	138109	138884	-775
1998	134274	134283	-9
1999	136210	136022	188
2000	140302	141170	-868
Toplam	1921342	1941674	-20332

Kaynak : KKTC Devlet Planlama Örgütü

Yabancı uyruklu kişilerin giriş-çıkış istatistikleri analiz edildiğinde ise, tersi bir durumla karşılaşılmaktadır. Aynı dönemde KKTC'ye giriş yapıp da çıkış yapmayan kişilerin sayısının kümülatif 49,846 kişi olduğu görülmektedir (bak Tablo 3).

Tablo 3. Yabancı Uyruklu Giriş Ve Çıkış İstatistikleri (1976-2000)

Yıllar	Giriş	Çıkış	Fark
1976	63219	61466	1753
1977	94939	103474	-8535
1978	112910	110850	2060
1979	108401	105663	2738
1980	84511	82809	1702
1981	78134	79428	-1294
1982	87629	88697	-1068
1983	98924	96686	2238
1984	113114	109247	3867
1985	125075	123802	1273
1986	131492	131095	397
1987	184337	188485	-4148
1988	229401	223467	5934
1989	274073	268399	5674
1990	300810	299379	1431
1991	220197	219272	925
1992	267618	266426	1192
1993	359313	360036	-723
1994	351628	347327	4301
1995	385759	378272	7487
1996	365116	362026	3090
1997	399364	393061	6303
1998	393027	385466	7561
1999	414015	407886	6129
2000	432953	433394	-441
Toplam	5675959	5626113	49846

Kaynak : KKTC Devlet Planlama Örgütü

Yukarıdaki rakamlara 1974-1975 ve 2001 yılları da eklenirse sayıların daha kabarık olarak ortaya çıkacağı bir gerçektir. 49,846 yabancı uyruklu içerisinde KKTC’de öğrenim gören öğrenciler, izinli çalışanlar, ön izinle gelenler de dahildir. DPÖ verilerine göre 2000 yılında KKTC’de öğrenim gören yabancı öğrenci sayısı 15472, Çalışma Dairesi 2000 yılı raporuna göre izinli çalışanlar 5,906, önizinle gelenlerin sayısı ise 2,500’dir. 49,846 rakamından KKTC’de yasal olarak bulunan kişilerin sayısı düşüldüğünde ülkede illegal ikamet eden kişilerin sayısı bulunabilir. Bu rakam 25,968’dir. İlegal ikamet edenler arasında eş ve çocuklar da bulunmaktadır. Bu rakamın 5000 kişi olduğu varsayıldığında, toplam kaçak işgücü potansiyelinin 20,968 kişi olduğu görülmektedir (bak Tablo 4). Özetle, KKTC’de illegal ikamet edip, kaçak olarak istihdam edilen yabancı uyruklu çalışanların sayısı yaklaşık

21,000'dir. Kayıtdışı istihdamın tarım, inşaat, perakente ticaret, hizmet ve maliyetler ile rekabetin temel faktör olduğu imalat sektörlerinde yoğunlaştığı bilinmektedir (Altuğ ,1999 ;TİSK, 2001). Hipotetik olarak kaçak işgücünün sektörel dağılımı Tablo 5'ten görüleceği gibi tarım 3,000, sanayi 3,000, inşaat 8,000, turizm, lokanta ve ticaret 6,000, diğer 1,000 olarak tahmin edilmektedir.

Tablo 4.Yabancı Uyruklu Olup KKTC'den Ayrılmayan (2000 yılı)

KALAN YABANCI	49846
<i>YABANCI ÖĞRENCİ</i> -	15472
	34374
<i>İZİNLİ ÇALIŞAN</i> -	5906
	28468
<i>ÖN İZİNLİ GELEN</i> -	2500
	25968 KAÇAK YAŞAYAN SAYISI
<i>EŞ VE ÇOCUKLAR</i> -	5000
	20968 KAÇAK ÇALIŞAN SAYISI

Kaynak : KKTC Devlet Planlama Örgütü – KKTC Çalışma Dairesi

Tablo 5. Kaçak İşgücünün Sektörel Tahmini Dağılımı

<i>TARIM</i>	3000
<i>SANAYİ</i>	3000
<i>İNŞAAT</i>	8000
<i>TURİZM,LOKANTA,TİCARET</i>	6000
<i>DİĞER</i>	1000

1996 yılı Genel Nüfus Sayımı verileri analiz edildiğinde (bak Tablo 6) KKTC uyrukluların sayısının 164,460 olduğu görülmektedir. Toplam KKTC uyruklu sayısından çocuk, ev hanımı, emekli, işsiz ve kamu çalışanları sayısı düşüldüğünde ise KKTC uyruklu kamu harici istihdam rakamı elde edilebilir. Bu rakam ise 28,493 kişiye karşılık gelmektedir. Bu rakam 2001 yılı itibarıyla aktif sigortalı sayısına yakın bir sayıyı oluşturmaktadır (Kaşif, 2001). 1996 rakamlarıyla kamuda istihdam 16862, özel sektörde istihdam ise 28,493 kişidir. KKTC uyruklu olup da 1996 yılında istihdam edilenlerin toplam sayısı ise 45,355'dir. DPÖ verilerine göre 1996 yılında toplam istihdam 80314 kişiye eşit gelmektedir (DPÖ, 2002 : 70-71). Yine DPÖ'nün 1998-1999 yıllarında yapılan "Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları (HTHAS)" adlı çalışmasında çalışan sayısının 53,292 olduğu belirtilmektedir (DİE, 2000a). 1998 yılında yapılan "Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları (HGDAS)", çalışmasında ise toplam çalışan sayısının 51,653 olduğu görülmektedir (DİE, 2000b). DPÖ'nün "Sosyal ve Ekonomik Göstergelerine (SEG)" göre ise toplam istihdamın 1998'de 85,013, 1999'da ise 87,515 olduğu saptanmaktadır (DPÖ, 2002 : 70-71). Rakamlardan görüleceği gibi sayım ve anket sonuçları ile istatistiki veriler arasında 30,000-40,000 kişilik bir fark vardır.

Tablo 6. 15 Aralık 1996 Genel Nüfus Sayımı Verileri

KKTC UYRUKLU		164460
	0-19 YAŞ -	65942
	EV HANIMI -	98518
	ÇALIŞMAYAN EMEKLİ -	37500
	İŞSİZ -	61018
	KAMU ÇALIŞANLARI -	13954
	12-19 YAŞ ARASI ÇALIŞAN +	47064
		9312
		37752
		16862
		20890
		7603
KKTC UYRUKLU OLUP KAMU HARİCİ İSTİHDAM		28493

Kaynak : KKTC Devlet Planlama Örgütü

“1998 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı (GSİS)” sonuçları ve istatistiki veriler değerlendirildiğinde de aynı sonuca varmak mümkündür (DPÖ,2000). Tüm bu veriler KKTC’de büyük oranda bir kayıtdışı istihdamın olduğunu, buna ek olarak da kayıtdışı istihdam içerisinde kaçak işgücünün önemli miktarda olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada kaçak işgücü sayısı 21000 kişi olarak saptanmıştır.

5. Kaçak İşgücünün Kamu Maliyesi ve Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi

Kamu maliyesi ve sosyal güvenlik sistemi kayıplarını hesaplamak için vergilendirilmemiş ve primlendirilmemiş kazançların belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Bu kategoride çalışanların (kaçak) gerekli yasal prosedürü tamamlayıp kayıtlı bir şekilde istihdam edildikleri ve maaşlarını da kanunlara göre verilebilecek en düşük maaş olan asgari ücret düzeyinde aldıkları varsayılmıştır. Kaçak olarak çalışanların maaşını minimum olan asgari ücretten varsayarak 2000 yılı ortalama asgari ücret saptanmıştır. 2000 yılında aylık asgari ücret 148.5 milyon TL ,yıllık asgari ücret ise 1782 milyon TL olarak hesaplanmıştır. 21,000 kaçak çalışanla yıllık asgari ücret çarpımı sonucu vergilendirilmemiş ve primlendirilmemiş toplam gelirin 37.42 trilyon TL (21000*1782 Milyon) olduğu hesaplanmıştır. Kamu Maliyesinin 10% gelir vergisi aldığı varsayıldığında 3.74 trilyon TL’lik (37.42 Trilyon * 0,1) bir kaybın söz konusu olduğu görülmektedir. Sosyal sigorta priminin 18 % , ihtiyat sandığı kesintisinin ise 10 % olduğu dikkate alındığı zaman 10.478 trilyon TL (37.42*0,18 + 37.42*0,1) kayıp daha ortaya çıkmaktadır.

Kaçak işçi çalıştıran sektörlerde, 21000 kaçak işçinin üretimdeki satış bedeli içindeki payının 20% olduğu varsayıldığında 187.1 trilyon TL’lik (37.42 Trilyon/0.2) bir kayıtdışı üretim söz konusu olmaktadır. Bu üretimi yapıp satanın kar payının 25% olduğunu varsayarak karının 46.7 trilyon TL (187.1*0.25) olduğu ortaya çıkmaktadır. 46,7 trilyon TL’lik vergilendirilmemiş kazancın kurumlar vergisi oranı 25 % ‘den kamu maliyesinde 11.675 trilyon TL’lik (46.7*0.25) bir vergi kaybına sebep olduğu görülmektedir. Kaçak işgücünün kamu maliyesi ve sosyal güvenlik sistemine yaptığı tahribatı yukarıdaki rakamlar çok açık bir şekilde göstermektedir.

Kaçak işgücünün sebep olduğu toplam kayıp 25,9 trilyon TL'dir (3.74+10.478+11.675). 2000 yılında bu rakam GSMH'nın %6,4'üne, kamu gelirlerinin %14'üne, kamu finansman gereğinin % 75'ine, Kamu Yatırımlarının ise %80'ine karşılık gelmektedir. Konuyla ilgili bir çalışmada iddia edildiği gibi, devlet eğer kayıtdışı ekonomiyi ve özellikle de kayıtdışı istihdam ve kaçak istihdamı kayıt altına alabilirse bütçe açıklarının kapanması sağlanabilecektir (Besim, 2002b).

Yıllardır hükümetlerin gündeminde bulunan kayıtdışı ekonomiyi kayıt altına alma hedefi bir türlü gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle devlet, bütçesindeki açıkları yeni vergiler ve özellikle de dolaylı vergilerle finanse etmeye çalışmaktadır. Dolaylı vergilerin payı ise toplam vergi gelirleri içerisinde yıllar itibarıyla artış göstermektedir (bak Tablo 7).

Tablo 7. Dolaylı Vergilerin Toplam Vergiler İçindeki Payı (1977 Fiyatlarıyla)

YILLAR	DOLAYSIZ	DOLAYLI	TOPLAM	DOLAYLI VERGİ PAYI %
1994	795,1	590,2	1385,3	42,6
1995	778,5	557,1	1335,6	41,7
1996	796,1	609,7	1405,8	43,4
1997	973,3	774,7	1748,0	44,3
1998	979,1	792,3	1771,4	44,7
1999	1100,7	824,2	1924,9	42,8
2000	1048,7	755,4	1804,1	41,9
2001 (1)	873,5	686,5	1560,0	44,0

Kaynak : KKTC Devlet Planlama Örgütü

(1) gerçekleşme tahmini

Sonuç

Kayıtdışı ekonominin önlenmesi, ancak ona kaynaklık eden nedenlerin ortadan kaldırılması ve onu yaratan yapısal şartların değiştirilmesi ile mümkün olabilir. Bu nedenle, kayıtdışı ekonomi hacminin küçültülmesine ve kayıtdışı istihdamın kayda alınmasına ilişkin olarak aşağıdaki politika ve önlemler hayata geçirilmelidir :

- Vergi oranları, vergiden kaçırma davranışına neden olmayacak, ödenebilir düzeye indirilmeli ve vergi sistemi adaletli, basit ve şeffaf olmalı,
- Çalışma mevzuatında bürokratik işlemler kaldırılmalı ve kolaylaştırılmalı,
- Vergi denetim birimleri güçlendirilmeli, cezai yaptırımlar kayıtdışı engelleyici düzeye getirilmeli,
- Ülkeye girişler kontrol altına alınmalı (kimlikle giriş kaldırılmalı),
- Yüksek enflasyon oranı muhasebe sisteminin tahrip olmasına neden olduğundan bunu önlemek için enflasyon muhasebesi sistemine geçilmeli veya istikrarlı bir para birimi kullanılmalı,
- Ücret politikaları işletmelerin ve ekonominin üretim ve rekabet gücünü artırmayı, istihdamı geliştirmeyi esas almalı ve
- Sigortalılık bilincini geliştirecek etkili tanıtım ve eğitim faaliyetlerinde bulunulmalı ve "tek tip sosyal güvenlik sistemine" geçilmelidir.

Kayıtdışı ekonomi ve kayıtdışı istihdam her geçen gün büyümekte ve günümüzde ekonominin yaklaşık yarısına hakim duruma gelmiş bulunmaktadır. Bugüne kadar

kayıtdışı ekonomiyi ve kayıtdışı istihdamı önlemeye yönelik olarak alınan önlemler soruna çözüm getirmemiş ve hatta bu süreci beslemiştir. Vergi oranlarının yüksekliği, çalışma hayatı ile ilgili mevzuattaki bürokratik engeller ve herşeyden önemlisi popülist politikaların ve politikacıların varlığı kayıtdışılığı teşvik etmiştir. Bu nedenle, yukarıda önerilen yapısal değişikliklerin en kısa zamanda hayata geçirilmesinin ülke ekonomisi ve KKTC halkı için hayati önemi bulunmaktadır.

Kaynakça

- ALTUĞ, O. (1999) *Kayıtdışı ekonomi*. İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- AN, A. (2002) *Kıbrıs nereye gidiyor*. İstanbul, Everest Yay.
- BESİM, M. (2002a) *Kıbrıs Gazetesi*. 7.6.1997 KKTC.
- . (2002b) *Kıbrıs Gazetesi*. 17.6.1997, KKTC.
- DAYIOĞLU, M. (2002) KKTC turizm sektörüne eleştirel bir bakış. in *Akdeniz'de Bir Ada KKTC'nin Varoluş Öyküsü*, Der. O. Türel, Ankara, İmge Kitabevi.
- DİE (1999) *15 Aralık 1996 KKTC Genel Nüfus Sayımı*. Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE).
- . (2000a) *1998-1999 KKTC Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları*. Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE).
- . (2000b) *1998 KKTC Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları*. Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE).
- DPÖ (2000) *1998 KKTC Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı*. Lefkoşa, KKTC Devlet Planlama Örgütü.
- . (2001) *2002 Geçiş Yılı Programı*. Lefkoşa, KKTC Devlet Planlama Örgütü.
- . (2002) *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 2000*. Lefkoşa, KKTC Devlet Planlama Örgütü.
- FREY, B. S. ve WECK-HANNEMAN, H. (1984) The hidden economy as an unobserved variable. *European Economic Review*, 26(1), pp. 33-53.
- GERMANANGUE ve DEBARE, M. (1996) A hidden economy. *Unesco Courier*, 49(6), pp. 22-24.
- KAŞIF, A. (2001) *Cumhuriyet Meclisine Sunuş*. KKTC Çalışma Bakanlığı Bütçesi. Lefkoşa
- KKTC CUMHURBAŞKANLIĞI (2000) *Arayış Çalışmaları*. Rapor (hazırlayan : Derviş Besimler). Girne-KKTC
- MEHMET, Ö. ve TAHİROĞLU, M. (2000) An empirical study of Turkish economic migrants in North Cyprus. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Güz. 2000.
- ÖGÜNÇ, F. ve YILMAZ, G. (2000) *Estimating underground economy in Turkey*. The Central Bank of The Turkey. Discussion Paper.
- SCHNEIDER, F. ve ENSTE, D. (2000) *Shadow economies around the world : size, causes and consequences*. IMF Working Paper.
- SCHNEIDER, F. (2000) The growth of the shadow economy in the OECD : some preliminary explanations. *Journal of International Affairs*, 53(2), pp. 413- 431.
- SENGÜL, S. (1997) *Kayıtdışı Ekonomi*. Ankara, İmaj.
- TİSK (2001) *Avrupa Birliği'nde kayıtdışı çalışma konusunda izlenen politikalar ve Türkiye açısından bir değerlendirme*. Yayın No : 199, Ağustos 2000. Ankara, TŞOF Plaka.